

I

Швидко біжать поїзди степами, швидко плывуть кораблі морями, ще швидше летять літаки попід небесами, та найшвидше летить материне серце. Через гори високіі, через води глибокіі, через краї чужі несходимі мчить воно ластівкою, за синами шукаючи, їх виглядаючи, та й повертається назад змучене — нема. Краї несходимі, міста незчислимі, гори непроглядні, чужина чужа, непривітна — не знайти там матері синів своїх. Марно кидається бідне материнське серце. Нема. А вони, сини, чи живі, а чи, може, їх і немає — ані вісток не подають, ані самі не прибувають, ані поїздами, ані кораблями, ані тими літаками.

Умираючи, старий Чумак, старий коваль, наказав був усіх синів своїх до себе мерщій згукати, телеграму вдарити, щоб мерщій поспішали, поки ще він живий. Хотів перед смертю сам заповіт їм батьківський дати. Особливо ті три, бо по четвертому і слід десь щез у тім Сибіру, на тій холодній десь каторзі. А й четвертого кликали, лише телеграму не били, а так, серцем кликали; бо ж шляхи йому заказані, стежки загороджені, крила зборкані¹ й адресу — хіба сам вітер знає. Вдарили телеграму — і чекав Чумак. І довго не хотів умирати...

Кидається тепер-от серцем мати — стара Чумачиха, а сама сидить нерухомо. Сидить тиха, задумана, стискає руками маленький папірець.

¹ Зборканий (*діал.*) — зв'язаний, скутий.

А старий Чумак, старий коваль... Немає вже старого Чумака. Ото стоїть свічечка на коливі² — ото й був він.

Десять днів не гасила її стара Чумачиха, все міняла, синів дожидаючи, над душкою старого сидячи.

А в суботу поминальну запалила оце її знову, бо прийшла телеграма. Найменший почув. І десь їде. Отой найдорожчий і найнещасливіший, найбільша материна потіха і найбільше горе. Ачей³, і старий Чумак за нього серцем зітлів та й у землю сиру від журби тяжкої ліг.

Розгладжує мати папірець рукою, а сама дивиться на свічечку і щось шепоче. Чекає. Лиш час від часу зітхає тяжко — либонь, життя тяжке, та й синову долю передумує, зустрічі жде. Так від самого ранку.

І від самого ранку сидить біля неї отець Яков (чомусь неодмінно Яков, а не Яків, бо то, бач, звучить дуже фамільярно і по-простяцькому, бо то Яків просто старого Чумака звали, бо був коваль), єдиний, якимось чудом уцілілий священник на цілу цю околицю, а може, й на ціле місто. Він потішає, він розважає стару Чумачиху і ділить її горе.

Відколи поховав старого Чумака, отець Яков щодня приходив в обідню пору і сидів до вечора — потішав стару і научав малу — дочку-підлітка, останню дитину, що лишилася при матері. Зм'якшував печаль і журбу за покійним розмовами про ліпше потойбічне життя, про той світ, де немає «ні печалі, ні зітхання». А сьогодні прийшов він із самого ранку, тільки-но скінчивши службу в своїй церкві на цвинтарі.

² Коливо — поминальна кутя чи каша (наприклад, з пшениці або рису).

³ Ачей (*розм.*) — можливо.

чистилиця, або, вірніше, — до першої сфери Дантового пекла, як той Вергілій свого Аліґ'ері. Тільки ж це зовсім манюсінський Вергілій та ще й геть чисто змодернізований — і такий же буде в нього й Аліґ'ері...

Черевики Андрієві в результаті трусу були пошкоджені — зовсім пооддирано стельки¹ всередині, — але не було коли журитися тим. Андрій спершу одягнувся, а потім взяв черевики в руку й, переступаючи через ноги, животи й голови своїх товаришів, обережно намагаючи ногами місце, де б можна стати й не придушити сплячих і не сплячих, вийшов у коридор. В коридорі взув черевики й вони пішли.

Пішли в невідоме. В першу сферу загадкового, змодернізованого, індустріалізованого, науково устаткованого пекла, призначеного для незчисленних і найбільших грішників, іменованих ворогами народу з країни соціалізму.

Частина друга

¹ Устілки (з рос.).